

КРИТЕРІАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИМИ СІМ'ЯМИ

Оцінка професійно-педагогічної готовності студентів до роботи з неблагополучними сім'ями пов'язана з проблемою критеріїв і рівнів її сформованості. Принцип об'єктивності науково-педагогічного експерименту потребує чіткого розведення понять "критерії" і "показники" та визначення їх змісту дотично теми дослідження. У науково-дослідній літературі означена проблема дискутується досить активно.

Більшість учених (В.Беліков, О.Беляєва, В. Загвязинський та ін.) вважають, що поняття "критерій" є найбільш узагальненим і виступає "мірилом", за яким здійснюється оцінка будь-чого. Критерії – це "якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкта, що дають можливість судити про його стан і рівень розвитку" [1: 27].

Метою статті є визначення аксіологічного аспекту підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з сім'ями дошкільників та створення умов для професійної орієнтації студентів на ціннісно-сенсову значущість сім'ї.

У теорії і практиці педагогічної освіти існують загальні вимоги до виділення й обґрунтування критеріїв, які зводяться до того, що критерії повинні відбивати основні закономірності формування особистості; за допомогою критеріїв встановлюються зв'язки між усіма компонентами досліджуваної системи; якісні показники виступають у єдності з кількісними.

Водночас вважаємо за необхідне доповнити означене вимогами, що відбивають специфіку професійно-педагогічної готовності. А саме:

- критерії мають бути розкриті через низку якісних ознак (показників), за якими можна судити про більший або менший ступінь виразності цього критерію;

- критерії мають відбивати динаміку вимірюваної якості в часі й педагогічному просторі;

- критерії мають охоплювати основні види педагогічної діяльності.

Водночас при обробці результатів експерименту ми виходили з таких вимог до оцінки критеріїв, вони повинні бути:

- об'єктивними, - тобто давати можливість визначити досліджуваний предмет однозначно;

- валідними, - тобто критерії повинні співвідноситися з тим, що підлягає вимірюванню; жоден критерій не є валідним для вимірювання декількох явищ;

- контрольованими дотично досліджуваних явищ;

- легкорівнюватись і піддаватися статистичній обробці.

Система критеріїв оцінки рівня сформованості професійно-педагогічної готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями, що ми її пропонуємо, виявляється в конкретних ознаках. Її було розроблено на основі результатів теоретико-експериментальної роботи і думки експертів, у ролі яких виступали викладачі та студенти. Уважаємо, що кількість ознак за кожним критерієм повинна бути не менше трьох. У разі встановлення трьох і більше ознак можна вести мову про повний прояв цього критерію; якщо ж буде виявлено тільки один показник чи взагалі не виявлено жодного, то можна стверджувати, що цей критерій не було зафіксовано.

Кожен з обраних дослідником критеріїв повинен бути представлений кількома показниками, інакше досліджуване явище не буде описане об'єктивно. Об'єктивності дослідження буде сприяти й така вимога, як точне формулювання критеріїв, відображення в них найбільш істотних і типових рис досліджуваного явища. Нарешті, критерії повинні забезпечити дослідникові можливість відслідковувати динаміку якості, що вимірюється в ході експерименту. Критерії конкретизуються в показниках. Показники – це те, що спостерігається і є доступним вимірюванню кількісної та якісної характеристики досліджуваного явища. Показники пов'язані з рівнем сформованості якостей, властивостей, ознак досліджуваного явища. Отже, показники дозволяють конкретизувати виділені критерії і визначити рівні сформованості. Аналіз літератури й результати етапу констатувального експерименту підтвердив доцільність виділення трьох рівнів сформованості критеріїв і показників. Кожен з показників може бути сформований на низькому, середньому і достатньому рівнях; просування ж студентів від рівня до рівня характеризуватиме ступінь їхньої готовності до роботи з неблагополучними сім'ями.

Зупинимось докладніше на характеристиках критеріїв, показників і рівнів готовності студентів до роботи з неблагополучними сім'ями

Було визначено критерії і показники готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями, які й розглянуто у схемі 1.

Схема 1

*Критерії і показники готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти
до роботи з неблагополучними сім'ями*

	Критерій	Показники
Когнітивний компонент	Пізнавально-орієнтований	- обізнаність студентів з теоретичних основ сім'ї як педагогічної системи; - обізнаність змістом педагогічної взаємодії з неблагополучними сім'ями; - знання методів дослідження неблагополучних сімей і педагогічної взаємодії з ними.
Методичний компонент	Діяльнісний	- уміння обирати і втілювати адекватний зміст, методи, форми педагогічної взаємодії з неблагополучними сім'ями; - уміння організувати педагогічну взаємодію з неблагополучними сім'ями; - уміння рефлексувати педагогічну взаємодію з неблагополучними сім'ями.
Аксіологічний компонент	Ціннісно-сенсовий	- визнання цінності сім'ї як педагогічної системи; - визнання цінності педагогічної взаємодії з неблагополучними сім'ями; - визнання цінності професійної готовності до роботи з неблагополучними сім'ями;

Мотиваційний компонент	Потребнісно-орієнтований	- визнання цінності дослідження педагогічного потенціалу сім'ї. - ставлення педагога до участі в процесі - спілкування з неблагополучними сім'ями; - здійснення педагогічного моніторингу взаємодії з неблагополучними сім'ями; - вибір педагогом власної позиції в умовах взаємодії з неблагополучними сім'ями.
------------------------	--------------------------	--

Критеріями ефективності формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями були визначені знання, уміння, ставлення й мотивація.

До пізнавально-орієнтованого критерію входили такі показники: знання теоретичних основ сім'ї як педагогічної системи; знання змісту педагогічної взаємодії з неблагополучними сім'ями; знання наукових підходів до вивчення неблагополучними сім'ями і педагогічної взаємодії з нею; знання методів дослідження неблагополучними сім'ями і педагогічної взаємодії з нею.

До діяльнісного критерію входили такі показники: уміння обирати і втілювати адекватний зміст, методи, форми педагогічної взаємодії з неблагополучними сім'ями; уміння організувати педагогічну взаємодію з неблагополучними сім'ями; уміння рефлексувати педагогічну взаємодію з неблагополучними сім'ями; уміння розробляти проекти педагогічної взаємодії з неблагополучними сім'ями.

Професійно значимі вміння особистості виступають як підґрунтя для розвитку стійких професійних рис особистості в умовах власне педагогічної діяльності. У рамках навчання у ВНЗ вони впливають на рівень формування у студентів професійної діяльності. Водночас сформовані педагогічні вміння можуть певною мірою компенсувати недоліки в розвитку професійно значимих важливих властивостей особистості.

Розвиток професійно значимих умінь особистості має свою специфіку і є найбільш складним. З одного боку, уміння, ще не сформовані як професійні, виступають підґрунтям становлення індивідуального професійного стилю роботи педагога з сім'єю і дітьми. З іншого боку, потрібні спеціальні умови, аби в процесі педагогічної діяльності вони виявлялись як професійні.

Уміння рефлексувати педагогічну взаємодію з неблагополучними сім'ями заслуговує на особливий розгляд. Ми визначили їх як здатність людини усвідомлювати й оцінювати ступінь адекватності власних педагогічних дій і форм поведінки в професійно значимих ситуаціях. Однак педагогічні ситуації, що характеризуються сукупністю різноманітних параметрів, можуть розглядатись у трьох часових площинах: минулі, чинні й майбутні. Елементи професійної рефлексії формуються поступово: минулий досвід і прогнозування педагогічної поведінки в майбутньому мають, як нам убачається, важливе значення в цьому процесі. Умовно було виділено в ньому три чинники. Перший пов'язаний з аналізом уже вирішеної ситуації (самим педагогом чи кимось іншим). Рефлексивний аспект у цьому випадку полягає в оцінці адекватності вибору педагогічного рішення і його відповідності індивідуальному стилю діяльності педагога ("Чи правильно вирішена задача? Як би вирішив її я? Чи змінив би я своє рішення, якби трапилася така можливість?"). Другий - простежується в умовах проектування майбутніх педагогічних ситуацій. Суть її - у виборі оптимального для сім'ї та дітей, а також відповідного до можливостей педагога рішення. І нарешті, третій - розвиток професійної рефлексії пов'язаний з чинною, безпосередньою педагогічною ситуацією.

У перших двох випадках аналіз має значною мірою раціональний і розгорнутий характер, що дозволяє цілеспрямовано відтворювати професійні знання, оцінювати правильність моделі поведінки чи передбачити результати її використання. В останньому випадку рішення - згорнуте, знання повинні актуалізуватися миттєво, уміння - ефективні на рівні навичок, властивості особистості мають значимість, якщо вони є стійкими. Інакше - такі ситуації вимагають готовності до експромту, причому вдалого. Вочевидь, виділення трьох площин аналізу педагогічних ситуацій є теоретичною умовністю. Кожна з таких ситуацій у практиці роботи педагога представлена як цілісне утворення, однією з центральних ланок якого є особистість педагога з усією своєю неповторністю. Тому в процесі підготовки студентів до їхньої майбутньої діяльності, у тому числі й до роботи з неблагополучними сім'ями, особливого значення набуває усвідомлення ними цієї цілісності й одночасне включення кожного студента в різноманітні педагогічні ситуації. При цьому ми повинні навчити його не тільки грамотно, з погляду психології і педагогіки, аналізувати минулий і майбутній педагогічний досвід, у тому числі і свій власний, але і спонукати співвідносити в процесі аналізу можливості своєї особистості.

В умовах ВНЗ такого роду підготовка майбутнього педагога цілком можлива, якщо вже є в них досвід проведення традиційних навчальних занять з дисциплін психолого-педагогічного циклу і частково - методик. Зміст педагогічних практик - орієнтувати майбутніх фахівців на розвиток у студентів професійної рефлексії: самопізнання, самооцінки професійної готовності до роботи з неблагополучною сім'єю, складання програм розвитку індивідуального педагогічного профілю й аналіз їх реалізації.

Ціннісно-сенсовий критерій визначався такими показниками: визнання цінності сім'ї як педагогічної системи; визнання цінності педагогічної взаємодії з неблагополучними сім'ями; визнання цінності професійної готовності до роботи з неблагополучними сім'ями; визнання цінності дослідження педагогічного потенціалу сім'ї. Вибір такого критерію був зумовлений низкою причин. Нові педагогічні концепти, що затверджують самоцінність сім'ї в житті та розвитку дитини, і навіть прийняття педагогом, як уже відзначалося, не спричиняють автоматично зміни сутності педагогічного процесу.

Незважаючи на те, що сім'я може в різних формах відстоювати свої інтереси, педагог втілює в очах сім'ї компетентність і авторитет. Більшість батьків сприймають педагога як обізнаного в питаннях виховання й освіти дітей. Крім того, незважаючи на сучасну орієнтацію науки і практики на суб'єкт-суб'єктний характер взаємодії педагога і сім'ї, для педагога це може означати значною мірою тільки зміну технологічної сутності процесу педагогічної взаємодії сторін. З огляду на розвиток цільових настанов сім'ї, вона все-ж зберігає для педагога статус об'єкта. По-перше, педагог, визнаючи і поважаючи рівні права сім'ї, зберігає свій статус більш обізнаного й авторитетного (тільки за цих умов він може вирішувати педагогічні задачі) суб'єкта. По-друге, педагог подає зразок соціальної поведінки.

За умов роботи з сім'єю публічне визнання педагогом (не вербальне, а насамперед поведінкове) рівноправності сторін,

що взаємодіють, як значимих моральних норм соціальних контактів створює умови для розвитку, з одного боку, в батьків єдиних позицій стосовно них, з іншого боку, – звертання до конкретних батьків як до рівних собі, підвищує соціальний статус цих батьків серед інших. Тим самим контактам учасників тріади "педагог – дитина – батьки" надається характер рівноправних.

Потребнісно-орієнтований критерій має кілька рис: у цілому ставлення педагога до участі в процесі спілкування з неблагополучними сім'ями; здійснення педагогічного моніторингу взаємодії з неблагополучними сім'ями; вибір педагогом власної позиції за умови взаємодії з неблагополучною сім'єю.

Висновки. Проблема оцінки професійно-педагогічної готовності студентів до роботи з неблагополучними сім'ями пов'язана з проблемою критеріїв і рівнів її сформованості, які визначаються виходячи із системного розуміння готовності, виділення її структурних і функціональних компонентів, тлумаченні готовності як процесу і результату освоєння і створення педагогічних цінностей, технологій при професійній самореалізації особистості педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Беликов В.А.* Организация педагогического эксперимента в образовательных учреждениях: метод. рекомендации / В.А. Беликов. – Магнитогорск: МГПИ, 1998. – 40 с.
2. *Беляева Л.А.* Социокультурные основания педагогической деятельности: дис. ... докт. филос. наук: 09.00.01 / Л.А. Беляева. – Екатеринбург, 1994. – 327 с.
3. *Загвязинский В.И.* Педагогическое предвидение / В.И. Загвязинский. – М.: Знание, 1987. – 80 с.
4. *Иванцев Н.И.* Динаміка ціннісних орієнтацій студентської молоді протягом професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Н.И. Иванцев. – К., 2001. – 19 с.
5. *Королев Ф.Ф.* Системный подход и возможности его применения в педагогических исследованиях / Ф.Ф. Королев // Сов. педагогика. – 1970. – № 9. – С. 103-116.
6. *Кыверялг А.А.* Методы исследования в профессиональной педагогике / А.А. Кыверялг. – Таллинн: Валгус, 1980. – 334 с.

Подано до редакції 14.10.09

РЕЗЮМЕ

У статті розкривається сутність та структура аксіологічного підходу до підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з сім'єю та особливості його реалізації в організації навчального процесу.

Т.Г. Жаровцева

КРИТЕРИАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ К РАБОТЕ С НЕБЛАГОПОЛУЧНЫМИ СЕМЬЯМИ

РЕЗЮМЕ

В статье раскрывается сущность и структура аксиологического подхода в подготовке будущих специалистов дошкольного образования к работе с семьей и особенности его реализации в организации учебного процесса.

T.G. Zharovtseva

THE CRITERIA APPROACH TO FORMATION OF FUTURE SPECIALISTS' READINESS FOR WORK WITH PROBLEM FAMILIES

SUMMARY

The article presents the essence and structure of the axiological approach to training future specialists of pre-school education for interaction with family; analyzes peculiarities of its realization in organization of educational process.
